

УДК 343.434

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГРОЗИ ВБИВСТВОМ

Науменко О.В., магістрант
Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена аналізу методологічних засад дослідження погрози вбивством на основі наукових поглядів, теоретичних положень та кримінального законодавства.

Ключові слова: методологія, метод, погроза вбивством, психічне насильство, погроза застосуванням фізичного насильства.

Статья посвящена анализу методологических основ исследования угрозы убийством на основе научных взглядов, теоретических положений и уголовного законодательства.

Ключевые слова: методология, метод, угроза убийством, психическое насилие, угроза применения физического насилия.

Naumenko O.V. METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STUDY MURDER THREAT

The article analyzes the methodological principles of research of murder threat based on scientific opinions, theoretical statements and criminal law.

Key words: methodology, method, murder threat, mental violence, physical threat.

Постановка проблеми. Передумовою будь-якого наукового дослідження є визначення методологічних засад його проведення. Метод будь-якої науки є надзвичайно важливим інструментом пізнання, оскільки від правильно обраного методу залежить достовірність отриманих результатів. Недарма відомий англійський філософ, мислитель, юрист Ф. Бекон порівнював метод зі світильником, який освічує в темряві шлях подорожньому, наголошуючи при цьому, що не можна розраховувати на успіх в будь-якому дослідженні, йдучи хибним шляхом [1, с. 46]. Саме тому питання методів належать до основоположних у будь-якій науці та сфері практичної діяльності.

Не є винятком і наука кримінального права. Хоча розробку та вдосконалення методологічної основи кримінального права визнавали нагальною проблемою кримінально-правової науки завжди, практичному її вирішенню приділялася незначна увага. І сьогодні актуальне висловлене А.А. Герцензоном у 1947 році твердження про те, що вітчизняні вчені з кримінального права приділяють недостатньо уваги методу цієї науки, і запущеність у вирішенні цього питання призводить науковців до помилкових висновків та інших негативних наслідків у розвитку кримінально-правової науки [2, с. 85]. А тому даючи кримінально-правову характеристику погрози вбивством, необхідно визначити той інструментарій, за допомогою якого проводиться це дослідження.

Наведені обставини не залишають сумнівів в актуальності обраної теми дослідження та його науково-практичному значенні.

Ступінь розробленості проблеми. Огляд наукової літератури показує, що розуміння методу та методології було та залишається неоднозначним. Проблемам методологічних засад дослідження у кримінальному праві приділяли увагу такі вчені, як М.В. Арзамасцев [3], Т.С. Коханюк [4], О.О. Маліновський [5], В.В. Марчук [6], А.В. Наумов і О.С. Новиченко [7], М.І. Панов і Н.О. Гуторова [8], В.Є. Суденко [9], С.С. Тихонова [10], С.В. Хилюк [11]. У більшості робіт цих вчених розглядаються окремі аспекти методології, окремі методи чи групи методів дослідження у кримінальному праві України та інших країн. У роботі М.В. Арзамасцева визначаються

лише можливості синергетичного підходу при аналізі динаміки злочинності. У статті Т.С. Коханюк розглядається тільки системний підхід у кримінальному праві. У статті О.О. Маліновського викладаються виключно основи методології порівняльного кримінального права. У публікації В.В. Марчук розглядається лише питання про сутність і значення формально-логічного закону виключеного третього в процесі кваліфікації злочину. У книзі А.В. Наумова та О.С. Новиченка показані тільки закони логіки при кваліфікації злочинів. У роботі В.Є. Суденка досліджуються виключно категорії «необхідність» і «випадковість» і їх методологічний потенціал в кримінальному праві. С.С. Тихонова аналізує способи законодавчого конструювання дефініцій у чинному кримінальному законодавстві Російської Федерації. Серед комплексних досліджень, де відображені методологічні проблеми кримінального права, слід відзначити роботу М.І. Панова та Н.О. Гуторової, у якій розкриті методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права, а також працю С.В. Хилюк, у якій відображено розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини), в тому числі дається характеристика методів кримінально-правової науки та їх застосування у дослідженні питань Особливої частини кримінального права України. Однак рівень наукового дослідження методологічних основ кримінально-правової характеристики саме погрози вбивством видається недостатнім.

Метою статті є вирішення проблемних питань методологічних засад кримінально-правової характеристики погрози вбивством.

На підставі розгляду думок щодо сутності певних методів науки кримінального права визначається, як вони використовувалися у дослідженні погрози вбивством, передбаченої ст. 129 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [12].

Виклад основного матеріалу. Не вдаючись в дискусію щодо того, яке з існуючих у науці визначень методології та методу найбільш вдале, зазначимо, що методологія (від грецького *methogos* – спосіб, метод і *logos* – вчення) – це система методів наукового пізнання та вчення про неї. Метод – це сукупність прийомів і опе-

рацій практичного та теоретичного освоєння дійсності [13, с. 364]. Систему методів дослідження складає така сукупність методів пізнання об'єктивної дійсності, яка дає можливість чітко та зрозуміло вирішити поставлені завдання.

В сучасній науці кримінального права України декларативно абсолютизована роль діалектичного методу, при чому без вказівки на конкретний вид діалектики (ідеалістична чи матеріалістична). Можливість інших філософських підходів до розуміння та пізнання кримінального права поки що ґрунтовно не обговорюється, так само як практично відсутня аргументація доцільності застосування діалектичного методу. Тобто для філософського рівня методології характерна цілковита методологічна невизначеність, постулати і принципи філософських вчень використовуються непослідовно, хаотично поєднуються різні філософські підходи, іноді взаємовиключні. Наука кримінального права України впродовж останніх років не піднімалася на такий високий рівень абстракції, щоб визначити філософські підвалини своїх теорій та вписати результати своїх досліджень в цілісну систему знань про світ, суспільство та людину. Метод матеріальної діалектики використовувався нами при дослідженні кримінально-правових механізмів захисту особи від погрози вбивством, взятих у єдності з іншими складами злочинів, які посягають на життя та здоров'я особи.

Системний метод – це сукупність загальнонаукових методологічних принципів і способів дослідження, в основі яких лежить орієнтація на розкриття цілісності об'єкта як системи. Специфіка системного методу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта та механізмів, які її забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину [14, с. 108]. Природа і суспільство – це великі і складні системи, що складаються з менших підсистем, які за певних умов можуть розглядатися як самостійні системи. Не є винятком і кримінальне право, а тому, досліджуючи кримінально-правовий інститут, окрему норму, склад злочину чи їх елементи, дослідник повинен виявляти залежність кожного елемента від його місця і функцій в системі, виявляти, наскільки стан системи обумовлений особливостями її окремих елементів та властивостями структури, досліджувати механізм взаємодії елементів системи між собою та системи і зовнішнього середовища тощо. Простежується стійка тенденція до позначення одного поняття різними термінами, найчастіше зустрічаються такі: метод системного аналізу, метод структурного аналізу, функціональний, структурно-функціональний тощо.

За допомогою системного методу нами визначалося місце погрози вбивством у системі злочинів проти життя та здоров'я особи, об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що характеризують зміст юридичних складів злочинів, передбачених ст. 129 КК України, кримінально-правова кваліфікація діянь, що посягають на психічне здоров'я особи.

Більшість українських вчених переконана в тому, що догматичний метод оснований на використанні правил формальної логіки для пізнання права і виявляється в формулюванні та розкритті юридичних понять, побудові юридичних конструкцій, з'ясуванні дійсного змісту за-

конів шляхом їх тлумачення [8, с. 300; 15, с. 22]. Інші вважають, що догматичний метод дозволяє проаналізувати норму кримінального закону з точки зору додержання правил законодавчої техніки конструювання диспозиції та санкції цієї норми [16, с. 3]. Автори досліджень посилаються на використання догматичного методу, або, як його ще називають, формально-догматичного, логіко-юридичного, формально-логічного, юридичного тощо.

Погоджуємося з думкою С.В. Хилук про те, що догматичний метод дослідження права, в тому числі і кримінального, – це встановлення змісту юридичних норм та нормативно-правових приписів, з'ясування закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки [11, с. 47].

За допомогою догматичного методу нами проводилося дослідження основного та кваліфікованого складів злочинів, передбачених ст. 129 КК України, а також він застосовувався при тлумаченні окремих термінів, понять та формулювань щодо погрози вбивством.

Соціологічні (конкретно-соціологічні) методи полягають у дослідженні кримінально-правових норм злочину та покарання як соціальних явищ. Кримінологічний метод – те саме, що й соціологічні методи, але він має чітко виражену спрямованість. Він дозволяє зрозуміти, як кримінальний закон позначається на рівні та динаміці злочинності: веде до зниження, дає зростання або є статистично байдужим. Ці методи використовувалися нами при вивченні матеріалів слідчої та судової практики щодо визначеної теми.

Статистичний метод застосовувався під час вивчення структури і динаміки злочинності, а також і використовувався нами для дослідження статистичних даних про застосування ст. 129 КК України на практиці та опублікованої слідчої та судової практики.

Професор С.К. Бостан у методологічному арсеналі правознавства справедливо виділяє логічний підхід як сукупність формально-логічних методів, за допомогою яких досліджуване явище відображається у вигляді певним чином оформленої теоретичної конструкції [17, с. 40]. Формально-логічні закони проявляються у таких методах логічного підходу як порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, індукція та дедукція.

Порівняння – це процес встановлення подібності або відмінності предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам [18, с. 67]. Порівняння завжди повинно носити характер зіставлення відповідних, кореспондуючих умов, особливостей та ознак. Існують відповідні правила порівняння, основні з них два: перше – порівнювати варто тільки однорідні предмети і явища; друге – порівнювати предмети і явища можна за такими ознаками, які дійсно мають приблизно однаково важливе та суттєве значення [19, с. 10]. Основна мета порівняння полягає в глибокому розумінні сутності досліджуваних явищ, інакше порівняння втрачає зміст. У праві, зокрема кримінальному праві, застосовується порівняльно-правовий (компаративістський, компаративний) метод, який використовувався нами для виявлення різних підходів криміналізації погрози у зарубіжному кримінальному законодавстві та пошуку можливих шляхів використання їх позитивного досвіду як у КК України, так й в інших законодавчих актах.

Узагальнення, що передбачає формування та розвиток знання шляхом переходу: а) від думки про індивідуальне, яке міститься в понятті, судженні, нормі, гіпотезі, питанні тощо, до відповідної думки про загальне; від думок про загальне до думок більш загальних; б) від окремих фактів, ситуацій, подій, предметів та явищ до ототожнення їх в думках і до створення щодо них загальних понять і суджень [17, с. 44]. Нами застосовувалося узагальнення точок зору, результатів дослідження щодо кримінально-правової характеристики погрози вбивством.

Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – метод пізнання, що полягає в розчленуванні досліджуваного об'єкта на складові елементи з метою вивчення його будови, ознак, властивостей, внутрішніх зв'язків, відносин. Аналіз дав нам можливість проникнути у сутність досліджуваних явищ шляхом розчленування їх на складові елементи та виявити головне, істотне.

Синтез (від грец. synthesis – з'єднання, поєднання, складання) – це метод, що полягає в уявному з'єднанні виявлених у результаті аналізу елементів, їх ознак і відносин ознак у вигляді властивостей, зв'язків усередині об'єкта для вивчення цього об'єкта як єдиного цілого.

У процесі аналізу нами виявлялося специфічне, що відрізняє елементи один від одного. В результаті синтезу нами виявлялися ті суттєві загальні ознаки, що пов'язують частини в єдине ціле.

Індукція (від лат. inductio – наведення, спонукання) – це такий метод наукового пізнання, що ґрунтується на формально-логічному умовиводі, який дає можливість одержати загальний висновок на основі окремих фактів. Інакше кажучи, це є рух нашого мислення від часткового, окремого до загального.

Це спосіб міркування, за допомогою якого нами встановлювалася обґрунтованість висунутого припущення чи гіпотези. В реальному пізнанні індукція завжди виступає в єдності з дедукцією, органічно пов'язана з нею.

Дедукція (від лат. deductio – виведення) – метод, який полягає в одержанні часткових висновків на основі знання якихось загальних положень. Інакше кажучи, це є рух нашого мислення від загального до часткового, окремого.

Сутність цього методу полягає в тому, що якщо дві перші посилки вірні, істинні, то і висновок буде істинним. Однак у наукових дослідженнях часто не вдається забезпечити істинність посилок. Крім того, в процесі міркувань ми доходили до таких суджень, для обґрунтування яких не було більш загальних посилок. У таких випадках нами застосовувалася індукція.

Висновки. Таким чином, систему методів дослідження погрози вбивством складає така сукупність методів пізнання об'єктивної дійсності, яка дає можливість чітко та зрозуміло вирішити поставлені завдання, а саме: матеріальної діалектики (при дослідженні кримінально-правових механізмів захисту особи від погрози вбивством, взятих у єдності з іншими складовими злочинів, які посягають на життя та здоров'я особи); системний (визначення місця погрози вбивством у системі злочинів проти життя та здоров'я особи, об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують зміст юридичних складів злочинів, передбачених ст. 129 КК України, при кримінально-правовій кваліфікації діянь, що посягають на психічне здоров'я особи); догматичний (при проведенні дослідження основного

та кваліфікованого складів злочинів, передбаченого ст. 129 КК України, при тлумаченні окремих термінів, понять та формулювань); соціологічні (при вивченні матеріалів слідчої та судової практики щодо визначеної теми); статистичний (для дослідження статистичних даних про застосування ст. 129 КК України на практиці та опублікованої слідчої та судової практики); порівняльно-правовий (для виявлення різних підходів криміналізації погрози у зарубіжному кримінальному законодавстві та пошуку можливих шляхів використання їх позитивного досвіду як у КК України, так й в інших законодавчих актах); узагальнення (точок зору, результатів дослідження) та інші методи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Бэкон ; сост., общая ред. и вст. статья А.Л. Субботина. – М. : Мысль, 1972– . Т. 2. – 1972. – 582 с.
2. Герцензон А.А. Пути развития советской науки уголовного права за 30 лет / А.А. Герцензон // Советское государство и право. – 1947. – № 11. – С. 73–86.
3. Арзамасцев М.В. Возможности синергетического подхода при анализе динамики преступности / М.В. Арзамасцев / Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции НП «Центр научно-правовых инициатив Н.А. Лопашенко». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://sartraccc.ru/print.php?print_file=Pub/arsamaszev\(15-04-05\).htm](http://sartraccc.ru/print.php?print_file=Pub/arsamaszev(15-04-05).htm).
4. Коханюк Т.С. Системний підхід у кримінальному праві та системі кримінального кодексу України / Т.С. Коханюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduv/2009_2/09ktskku.pdf.
5. Малиновский А.А. Методология сравнительного уголовного права / А.А. Малиновский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mgimo.ru/files/2011_12/up84/file_f834e01c4741aabaca49b10ce820283e.pdf.
6. Марчук В.В. Значение формально-логического закона исключения третьего для квалификации преступлений / В.В. Марчук // Право, Проблемы управления. – 2009. – № 4 (33). – С. 224–228.
7. Наумов А.В. Законы логики при квалификации преступлений / А.В. Наумов, А.С. Новиченко. – М. : Юрид. лит., 1978. – 104 с.
8. Панов М.І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права / М.І. Панов, Н.О. Гуророва // Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – № 100. – С. 291–304.
9. Суденко В.Е. Категории «необходимость» и «случайность» и их методологический потенциал в уголовном праве / В.Е. Суденко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Philosophia/6_98332.doc.htm.
10. Тихонова С.С. Дефиниция в уголовном законодательстве Российской Федерации: Способы построения и правила юридико-технического оформления / С.С. Тихонова // Право. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2009. – № 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2009_2/33.pdf.
11. Хилюк С.В. Развитие науки криминального права Украины після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / С.В. Хилюк ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 304 с.
12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
13. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л.Ф. Ильичева, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева, В.Г. Панова]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

14. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : [учебн. пособие] / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.

15. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

16. Мезенцева І.С. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримі-

нально-виконавче право» / І.С. Мезенцева ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 18 с.

17. Конспект лекцій з дисципліни «Методологія сучасного правознавства» для студентів спеціальності 8.03040101 – «Правознавство» / укл. С.К. Бостан. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. – 84 с.

18. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

19. Шикун А.Ф. Методологія, методи и психологія наукового дослідження / А.Ф. Шикун, Х.И. Лейбович. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1995. – 38 с.

УДК 343.97

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ

Оберемко Ю.О., здобувач

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена розгляду соціально-психологічних чинників умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів. Проаналізовані протиріччя соціально-економічної, соціально-культурної, морально-психологічної та побутово-дозвільної сфер суспільного життя, які у своїй сукупності детермінують вчинення зазначених злочинів.

Ключові слова: умисні вбивства з корисливих мотивів, соціально-психологічні чинники, злочинна група, корисливе насильство.

Статья посвящена рассмотрению социально-психологических факторов умышленных убийств, совершаемых из корыстных побуждений. Проанализированы противоречия социально-экономической, социально-культурной, морально-психологической и бытовой сфер общественной жизни, которые в своей совокупности детерминируют совершение указанных преступлений.

Ключевые слова: умышленные убийства из корыстных побуждений, социально-психологические факторы, преступная группа, корыстное насилие.

Oberemko Yu.O. SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FELONIOUS HOMICIDES ACCOMPLISHED FROM SELFISH MOTIVES

The article is devoted to consideration of social and psychological factors of felonious homicides that is accomplished from selfish motives. Analyzed contradictions of socio-economic, sociocultural, morally-psychological and domestic-permissive spheres of public life, that in the totality determine the committing of the marked crimes.

Key words: felonious homicides from selfish motives, social and psychological factors, criminal group, mercenary violence.

Важливим елементом кримінологічної характеристики як злочинності в цілому, так і окремого виду злочинів є дослідження їх детермінуючих чинників. В кримінологічній літературі всі вони поділяються на два види: зовнішні і внутрішні. Зовнішні детермінанти злочинності пов'язані із об'єктивним впливом оточуючого середовища, негативних явищ і процесів на суспільну свідомість. Внутрішніми детермінантами називаються соціально-психологічні чинники, які зумовлюють злочинну мотивацію та підвищують готовність до її реалізації у протиправній поведінці [1, с. 227; 2, с. 52; 3, с. 30–33; 4, с. 4–5; 5, с. 58–59; 6, с. 19–21].

Соціально-психологічні чинники відрізняються від інших за змістом, інтенсивністю впливу на свідомість і волю людей, а також рівнем функціонування. За змістом соціально-психологічні чинники представляють собою деформації правової, економічної, моральної, побутової свідомості у вигляді антисуспільних поглядів, традицій, інтересів, цінностей, цілей, поведінкових установок (атитюдів) [7, с. 5]. Зазначені чинники зосереджені в суспільно-політичній, соціально-економічній, соціально-культурній, морально-психологічній, побутово-дозвільній,

організаційно-управлінській, спортивно-оздоровчій та інших сферах [8, с. 449]. Найбільш інтенсивно вони впливають на колективну та індивідуальну свідомість та викликають мотивацію до злочинної поведінки. У зв'язку з цим соціально-психологічні чинники мають найбільше детермінуюче значення. Оскільки умисні вбивства з корисливих мотивів як суспільне явище є структурним елементом корисливої злочинності в цілому, логічним виглядав би пошук детермінантів цих злочинів саме у вищезазначених сферах суспільного життя, оскільки протиріччя, зосереджені в них, найбільше деформують суспільну свідомість і психологію особи. Так, А.П. Закалюк підкреслює, що детермінанти кожної сфери виокремлюються за рівнями та функціональним призначенням, а тому є підстави поділити їх на такі, що стосуються злочинності в цілому, і такі, що стосуються окремого виду злочинності. При цьому в залежності від сфери вчинення останнього значення детермінантів саме цієї сфери в його обумовленні зростає [9, с. 217]. Погоджуючись із такою позицією вченого, вважаємо за необхідне обмежитися розглядом лише тих детермінантів, які здебільшого обумовлюють корисливу мотивацію.